

MARSSUM
gemeente Menaldumadeel

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

MARSSUM

gemeente Memaldumadeel

 Toelichting bij het besluit tot
aanwijzing van Marssum als be-
schermd dorpsgezicht.

 Het beschermde dorpsgezicht omvat
het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst
voor de Monumentenzorg, tekening-
nummer 139) door een stippellijn
omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor
de Monumentenzorg.**

Mei 1987.

Inleiding

Het dorp Marssum is gelegen in de gemeente Menaldumadeel op een afstand van circa vijf kilometer ten westen van de stad Leeuwarden. De nederzetting Marssum is vermoedelijk rond het begin van de jaartelling ontstaan als terpdorp.

Gelegen aan de rand van de Middelzee werd de terp in de Middeleeuwen opgenomen in het dijktracé westelijk langs de Middelzee.

In de ruimtelijke structuur van Marssum zijn veel elementen herkenbaar van het type terpdorp dat wordt gekenmerkt door een centraal op de ronde terp gelegen kerk met rondom de begraafplaats, een ringweg aan de terpvoet (de zogenaamde ossenweg), boerderijen die met hun achterzijde naar de ringweg zijn gekeerd en vaarten naar de terp (opvaarten). Behalve door deze algemene structuurkenmerken wordt de ruimtelijke structuur van Marssum in hoge mate bepaald door de Heringa-state (Poptaslot) en het Poptagasthuis. Te zamen nemen zij een groot deel van de terpruimte in beslag en bepalen voor een belangrijk deel het ruimtelijk beeld van het dorp. Daarnaast vormt ook het gebied waar de overige dorpsbebouwing is geconcentreerd een wezenlijk onderdeel van de dorpsstructuur. De historisch bepaalde dorpsstructuur, de aanwezige visuele kwaliteiten en, in samenhang daarmee, de deels historisch waardevolle bebouwing rechtvaardigen de aanwijzing van Marssum als beschermd dorpsgezicht.

Ontstaan en ontwikkeling

De kust van het zuidoostelijke deel van de Noordzee vormt het verspreidingsgebied der terpen, de door de mens opgeworpen woonheuvels uit de periode dat het land nog niet door dijken werd beschermd.

Het begrip terp is een algemene aanduiding voor deze heuvels en komt lokaal onder verschillende benamingen voor (terp in Friesland, wierde in Groningen, werf in Noord-Holland en warf in Noord-Duitsland).

In het bedoelde kustgebied vond, als gevolg van het smelten van ijsmassa's na de laatste ijstijd, circa 10.000 jaar geleden, en de daarmee samenhangende zeespiegelstijging, mariene sedimentatie plaats. Ter plaatse van het huidige Noordnederlandse kustgebied werden daardoor vanaf circa 2700 voor Christus zand- en kleiachtige pakketten afgezet. Geleidelijk aan nam de zeespiegelstijging in betekenis af. Tot in de Middeleeuwen wisselden perioden waarin het gebied werd overstroemd en sedimentatie van klei plaatsvond en perioden waarin het gebied nagenoeg droog kwam te liggen

elkaar af. Tijdens perioden van overstromingen (transgressiefasen) werden nederzettingen óf verlaten óf verder opgehoogd. Op grond van deze periodiciteit onderscheidt men over het algemeen een viertal terpengeneraties ontstaan in de periode tussen circa 600 voor Christus en circa 1000 na Christus.

De oudste vestiging vond plaats op de van nature hoogst opgeslibde gronden, de vaak langgerekte oeverwallen langs kwelderkeken. Voor een deel lagen deze oude woonplaatsen direct op de kwelder zonder opgehoogd te zijn (vlaknederzetting). Voor een deel ook wierp men direct een kleine woonheuvel op of werd de woonplaats verhoogd bij het toenemen van de zee-Invloed teneinde bewoning te kunnen continueren. Als ophogingsmateriaal gebruikte men mest en kwelderzoden.

Aan de vorming van terpen kwam een einde in de late Middeleeuwen toen men het land door middel van dijken tegen het zeewater ging beschermen. Vanwege de geringe hoogte van de oudste zeedijken bleven de terpen voorlopig als woonplaats bestaan; daarnaast kwam een proces op gang van verplaatsing van de agrarische bedrijven van de terp naar het open veld. Op archeologische gronden neemt men aan dat grotere terpen, waarop zich dorpen en steden hebben ontwikkeld, zijn ontstaan door het aaneengroeien van dicht bijeengelegen, oorspronkelijk eenhuizige terpen.

De dorpsterpen kunnen op grond van hun verkavelingsstructuur in drie ideaaltypische groepen worden ondergebracht: terpen met een radiale verkaveling, terpen met een blokvormige verkaveling en de zogenaamde handelsterpen met een langgerekte verkaveling aan een centrale weg. De radiale dorpsterpen bezaten van oorsprong op de kruin een open terrein; later verrees op deze plek veelal de kerk. Rondom de centrale open ruimte lagen boerderijen, met hun achterzijde grenzend aan de ringweg (ossenweg) aan de voet van de terp. Op de terpen werd gewoon, werd het vee gestald, vond akkerbouw plaats en werd drinkwater gewonnen. Het open veld gebruikte men als wei- en hooiland.

In de Middeleeuwen vormde de Middelzee de scheiding tussen de landschappen Oostergo en Westergo. Aan de westzijde van de Middelzee was op de kwelderwal een reeks terpen ontstaan waarvan Marssum er één was. De ouderdom van de terpen rondom Marssum wordt mede op grond van archeologische vondsten geschat op het begin van de jaartelling. In de 10de eeuw werd Westergo door de aanleg van een zeedijk, de Hegedyk, tegen het zeewater

beschermd. Het terplichaam van Marssum werd opgenomen in het dijktracé. Midden op de ongeveer drie meter hoge dorpsterp werd een kerk gebouwd, aanvankelijk van hout, later van steen. Van de huidige kerk dateren de oudste, tufstenen muurgedeeltes uit de 12de eeuw.

In de 12de en 13de eeuw wordt de Middelzee van het zuiden uit steeds verder ingepolderd. Rond 1275 is het gebied ten zuiden van de lijn Beetgum-Cornjum/Stiens geheel verland. Inpoldering van dit gebied door aanleg van de Tsjessingadyk betekende de noordelijke afsluiting van de Middelzee. Voor Marssum brengt de inpoldering belangrijke verkeersgeografische veranderingen met zich mee. Vanaf Leeuwarden wordt door het nieuwe land een weg naar Marssum aangelegd. In Marssum sluit deze weg aan op de Hegedyk, waardoor een betere verbinding ontstaat tussen Harlingen en Leeuwarden. Het is mogelijk dat de uitgroei van Marssum hierdoor is bespoedigd. Een aanwijzing daarvoor vormt de vergroting die de kerk in de 15de eeuw ondergaat.

Marssum komt door aanleg van de nieuwe weg veel sterker binnen de invloedssfeer van de stad Leeuwarden te liggen. In de 14de en 15de eeuw komt deze invloed in negatieve zin tot uitdrukking. In dit tijdvak woedt in Friesland een burgeroorlog, bekend als de twisten tussen Schieringers en Vetkoopers. Bij strooptochten van Vetkoopers uit Leeuwarden lijdt de dorpsbebouwing aanzienlijke schade.

Een direct gevolg van de onrusten is de bouw van versterkte stenen huizen, de zogenaamde stinsen. In en rond Marssum hebben diverse stinsen gestaan. Kort na 1500 keert onder de heerschappij van Karel V de rust definitief terug; de stinsen verliezen dan hun defensieve functie. Veel stinsen worden in de loop der tijd afgebroken, een gering aantal wordt veranderd in fraaie buitenplaatsen. De Heringa-state in Marssum is een goed en zeldzaam voorbeeld van zo'n buitenplaats, waarvan er vroeger vele tientallen moeten hebben bestaan. Hier is nog de complete structuur bewaard van een vierkant plein dat aan twee zijden door gebouwen (hoofd- en bijgebouw) wordt omgrensd, een gracht met toegangspoort, een boerenhuis, een moestuin en een boomgaard. De Heringa-state dateert uit het begin van de 16de eeuw. De state is gelegen aan de terpvoet. Het state-terrein beslaat een aanzienlijke oppervlakte, deels op en deels grenzend aan de terp.

In de 17de eeuw komen diverse states die nabij Leeuwarden zijn gelegen in het bezit van welgestelden uit die stad. Zo ook de Heringa-state,

die in 1688 wordt gekocht door de vermogende advocaat Dr. H. Popta.

Zoals in die tijd wel vaker gebeurt, besluit Popta tot de bouw van een 'arme Vrouwen Gasthuis' met 26 woningen. Dit zogenaamde Popta-gasthuis komt in 1713, vlak na de dood van Popta, gereed op het terrein tussen de Heringa-state en de Buorren, dat is het oost-west gerichte pad over de terp.

Van groot belang voor de verdere ruimtelijke ontwikkeling van Marssum zijn de testamentaire beschikkingen van Popta. Het overgrote deel van de bezittingen wordt gelegateerd aan het gasthuis. Pachtopbrengsten van een aantal boerenhoeves en bezittingen aan land moeten het voortbestaan van de state en het gasthuis mogelijk maken. Daarmee blijkt de toekomst van de Heringa-state en het Popta-gasthuis te zijn verzekerd; sterker nog: de nalatenschap blijkt voldoende rendement op te leveren om in de loop der tijd het aantal gasthuiswoningen aan de Buorren te kunnen uitbreiden.

Uit de schaarse gegevens laat de ontwikkeling van de overige dorpsbebouwing zich tot in de 18de eeuw slechts in algemene termen beschrijven. Na de Middeleeuwen vindt uitbouw van de dorpskern plaats. Er ontwikkelt zich enige lokaal verzorgende en ambachtelijke bedrijvigheid binnen het overwegend agrarische dorp. Uit het eind van de 16de eeuw dateert al het café ten oosten van de Hegedyk op de hoek van de weg naar Leeuwarden.

Een eerste globaal overzicht van de dorpsstructuur verschaft de kaart van Schotanus uit 1718 betreffende de grietenij Menaldumadeel (fotobijlage, afb. 1). Op deze kaart is het wegenpatroon in grote lijnen weergegeven. Direct herkenbaar zijn de karakteristieke ringweg rondom de terp, de Hegedyk aan de oostzijde daaraan grenzend en de oostwaarts lopende weg naar Leeuwarden. De wegen binnen het dorp bestaan slechts uit smalle voetpaden of karresporen. Ze zijn niet op de kaart ingetekend. Wel herkenbaar is de dorpsweg, de Buorren, die vanaf de Hegedyk dwars over de terp richting Haven loopt, daarna zijn weg vervolgend in de richting van Menaldum. Ten westen van het dorp stroomt de belangrijke waterweg, de Ritzumervaart. Vanaf deze vaart zijn drie opvaarten naar Marssum herkenbaar. Deze opvaarten vervullen een functie als afwateringskanaal en als transportroute. De meest zuidelijke terpvaart dient voor Marssum als haven en heeft dan ook die naam.

De dorpsbebouwing is globaal ingetekend. Herkenbaar zijn grotere bouwwerken zoals de kerk midden op de terp, de Heringa-state in het zuidoosten en enkele boerderijen. De

kleinere (woon-)bebouwing is globaal aangegeven langs de Buorren en de noordoostzijde van de terp.

Een schetskaartje van Marssum uit de eerste helft van de 18de eeuw verschaft een gedetailleerder beeld. (Kaartje niet opgenomen in fotobijlage; wel in D. Hartsema). Op dit kaartje staan ook de binnenwegen, grotendeels gericht op de kerk, ingetekend. De meeste van deze paden liggen op het noordoostelijke deel van de terp; ze worden daar de Binnenbuorren genoemd. Het kaartje laat zien dat de bebouwing geconcentreerd is op het terpgebied ten noorden van de Heringa-state. Opvallend daarbij is dat de Binnenbuorren nog grotendeels onbebouwd is, waardoor het een binnenruimte vormt.

Een gedetailleerd beeld van de ruimtelijke structuur geeft de oudste kadastrale kaart, het zogenaamde minuutplan van 1822 (fotobijlage, afb. 2). Vergelijking van deze kaart met oudere bevestigd het geschetste beeld van het wegenpatroon. Het wegenpatroon wordt bepaald door de ringweg om de terp, de Buorren dwars over de terp en de Hegedyk aan de oostzijde. Opvallend is vooral de geringe breedte van de Buorren. Rond 1840 gaat de Buorren deel uitmaken van de nieuwe straatweg van Leeuwarden naar Franeker via Menaldum. De Buorren wordt dan verhard en verbreed. Aan de westzijde van de terp grenst de ringweg aan de opvaart en vormt de Haven. Op deze plaats heeft zich enige op de Haven gerichte bebouwing gevormd. De bebouwing van de Binnenbuorren heeft zich in de 18de en begin 19de eeuw flink uitgebreid. Her en der zijn langs de binnenpaden kleine woningen en woonblokken neergezet. Een aanzienlijk deel van de terp heeft echter nog een overwegend 'groen' agrarisch karakter. In het bijzonder geldt dit voor het terpgebied tussen Haven en Slotleane. Langs de ringweg liggen enkele boerderijen, één ervan ligt op de terp zelf. Uit een opgave van beroepen omstreeks 1850 blijkt dat behalve in de landbouw veel mensen een bestaan vinden in de ambachtelijke en verzorgende sector. Van een boerendorp blijkt Marssum zich te ontwikkelen tot een dienstverlenend en verzorgend centrum. Het aandeel van de niet-agrarische bebouwing wordt dan ook steeds groter.

De verdere ruimtelijke ontwikkeling van de dorpssterp vindt plaats door het verdichten en uitbouwen van het daarvoor gevormde patroon. In de periode van 1750 tot 1880 groeit de bevolking in aantal van 380 naar 1140. Deze sterke toename dankt Marssum mede aan de in verkeersgeografisch opzicht gunstige ligging. De bevolkingstoename wordt qua

bebouwing grotendeels opgevangen op de noordelijke terphelft. Langs de Binnenbuorren vindt verdere verdichting plaats. Na 1830 raakt ook het meer westelijk gelegen gebied aan de binnenzijde van de ringweg steeds verder bebouwd. Delen van dit terpgedeelte worden in de 19de eeuw afgegraven ten behoeve van de winning van terpaarde. In dit terpdeel aan de ringweg verrijst begin 20ste eeuw onder meer een lagere school, die deze straat de naam Skoallestrjitte (Schoolstraat) bezorgt.

Het zuidelijke gebied blijft in zijn ontwikkeling gestuurd door de erfenis van Dr. Popta. Na 1850 vindt hier een aantal uitbreidingen van het gasthuis plaats, de laatste in 1963. Dit resulteert erin dat de zuidzijde van de Buorren over een aanzienlijke lengte begrensd wordt door het zogenaamde buitengasthuis. Voor het overige deel blijft de zuidelijke terphelft praktisch onveranderd.

In de na-oorlogse periode treedt er een aanzienlijke groei op. Marssum gaat in de zestiger jaren fungeren als forenzenplaats van Leeuwarden. Dit resulteert in een aanzienlijke nieuwbouw, die gesitueerd wordt in een afzonderlijke woonwijk ten noorden van de bestaande bebouwing.

Toename van het autoverkeer leidt ertoe dat het interlokale verkeer wordt omgeleid via een nieuwe weg ten zuiden van het dorp.

Huidige ruimtelijke karakter

De dorpsplattegrond van Marssum heeft in zijn totaliteit grote veranderingen ondergaan; toch is de oude dorpskern nauwelijks door ingrijpende structurele veranderingen aangetast. De veranderingen betreffen voornamelijk na-oorlogse uitbreidingen ten noorden van de Skoallestrjitte. Mede dank zij de sterke ruimtelijke scheiding wordt de dorpssterp van Marssum gekenmerkt door een ruimtelijke opbouw waarin de historische ontwikkeling goed herkenbaar is. Binnen deze opbouw vormen zowel de structurele als visuele kwaliteiten belangrijke aspecten van de te beschermen waarden.

In de ruimtelijke structuur komt het karakter van Marssum als terpdorp sterk naar voren. De terp laat zich visueel vooral herkennen door de naar het midden toenemende hoogte, die duidelijk tot uitdrukking komt in de helling van de Buorren, die dwars over de terp heen loopt. Binnen de ruimtelijke structuur is het wegenpatroon sinds de 19de eeuw onveranderd. Het wegenpatroon wordt gevormd door de ringweg, de Hegedyk, de Buorren, het padenstelsel van de Binnenbuorren en Slotleane. De Buorren vervult weliswaar geen functie meer voor het doorgaan-

de verkeer Leeuwarden-Harlingen, maar is binnen de ruimtelijke structuur van het dorp zelf de hoofdstraat gebleven.

De karakteristieke ringweg en de aan de ringweg gesitueerde bebouwing accentueren de omgrenzing van de terp. De overige wegen tonen een vrij sterke oriëntatie op de dorpskerk. Dit draagt er, te zamen met haar hoge ligging toe bij dat de kerk een centrale positie binnen het dorp inneemt.

De opbouw van de terp wordt gekenmerkt door een tweedeling in een vrij open onbebouwde zuidelijke terphelft en een bebouwde noordelijke terphelft. De grens wordt daarbij gevormd door de bebouwing aan de zuidzijde van de Buorren. Mede dank zij het vrij open agrarische karakter van het zuidelijke gebied wordt het ruimtelijk beeld van dit gebied gedomineerd door het complex van de Heringa-state. Het Popta-gasthuis vormt een afscheiding tussen dit complex en de Buorren en bepaalt in sterke mate de beeldkwaliteit van dit gebied.

De huizenblokken die tot het Popta-gasthuis behoren, vertonen een grote mate van uniformiteit in architectuur en materiaalgebruik. Daardoor vormt dit huizencomplex ook in visueel opzicht een eenheid. De overige dorpsbebouwing toont meer variatie in bouwstijl en omvang. Deze bebouwing bestaat voornamelijk uit 18de- en 19de-eeuwse woonhuizen, die overwegend zijn opgebouwd uit één bouwlaag onder een zadel- of schilddak. De toegepaste bouwmaterialen beperken zich vrijwel tot baksteen voor de gevels en gebakken pannen als dakbedekking.

Een gebied dat in ruimtelijk opzicht een afzonderlijk geheel vormt, is de Binnenbuorren. Dit invullingsgebied kenmerkt zich door een besloten kleinschalig ruimtelijk karakter.

Een apart element binnen de ruimtelijke structuur vormt de opvaart en de daarlangs gesitueerde bebouwing aan de Haven aan de westzijde van het dorp.

Nadere typering van de te beschermen waarden

De kerksituatie vertoont een structuur zoals die op veel dorpssterpen voorkomt. De kerk zelf bepaalt door haar hoge ligging, haar omvang en het open karakter van het buitengebied in sterke mate het dorpsilhouet. Typerend voor de kerksituatie zijn het rond de kerk gelegen kerkhof, de daaromheen staande haag met deels een accentuering van opgaande bomen, de tot aan het kerkterrein doorlopende kerkepaden en de sterke hoogteverschillen die aan de noordzijde zijn ontstaan als gevolg van de terpafravingen.

Het ruimtelijk beeld van de Buorren wordt gekenmerkt door aanzienlijke verschillen tussen het oostelijk en westelijk gedeelte. Aan de westzijde vertoont het straatbeeld een vrij open karakter; de straatruimte wordt hier begrensd door het kerkterrein enerzijds en enige losstaande, niet aan de verharding grenzende woonhuizen anderzijds. Twee dicht aan de bestrating gesitueerde woonhuizen op de hoek met de ringweg markeren de entree tot het dorp.

De oostzijde vertoont een veel meer versteend karakter. Het straatprofiel versmalt zich hier; bovendien is de bebouwing praktisch aaneengesloten en direct aan de verharding gesitueerd. Slechts een smalle stoepenstrook vormt de scheiding met de rijweg.

De bebouwing wordt aldaar gevormd door het buitengasthuis, bestaande uit enkele uniforme huizenblokken die te zamen een massieve straatwand vormen. De tegenover het buitengasthuis gelegen panden zorgen door hun onderlinge verschillen voor verlevendiging van het straatbeeld. Aan de oostzijde takt de Buorren op de Hegedyk aan. Een kenmerkende afsluiting van de dorpsstraat wordt hier gevormd door een tweetal forse hoekpanden met twee bouwlagen, waaronder het oude café aan de oostzijde van de dijk.

De noordelijke begrenzing wordt gevormd door de bebouwing langs de Skoallestrjitte. Ook hier versmalt zich het straatprofiel van west naar oost; echter minder abrupt dan bij de Buorren. De bebouwing aan de buitenzijde van de ringweg accentueert de kromming van deze weg. Een inbreuk vormt de recentelijk gebouwde school, die deze kromming niet volgt en verder van de weg af staat. Daardoor versterkt de school de scheiding tussen 19de- en 20ste-eeuwse bebouwing.

Aan de binnenzijde van de ringweg is door sloop van de voormalige school een storende onderbreking van de bebouwing ontstaan; het gebied ten noorden van de kerk vertoont daardoor een vrij rommelig karakter. In dit gebied vormt de boerderij Doyema door diens situering en stijl een karakteristiek element van de historische terpbouw.

De kleinschalige bebouwing langs de Binnenbuorren, te zamen met de aangrenzende bebouwing langs Buorren en Skoallestrjitte, heeft nog een overwegend 19de-eeuws uiterlijk. Het karakter van de Binnenbuorren als besloten en kleinschalig invullingsgebied komt duidelijk naar voren in de 'toevallige' groepering van de panden. Structurerend element vormt het patroon van

paden. De historisch-ruimtelijke waarde van deze paden wordt behalve door hun patroon mede bepaald door het feit dat ze nog grotendeels onbestraat en niet voor (doorgaand) autoverkeer toegankelijk zijn. De aard en groepering van de panden, te zamen met de aard en het patroon van de (kerke)paden leveren hier een totaalbeeld op met een hoge belevingswaarde, waaraan echter door de slechte bouwtechnische staat van de panden hier en daar afbreuk wordt gedaan.

Aan de oostzijde grenst het gebied aan de Hegedyk. Dit gebied wordt gekenmerkt door een zwakke stedenbouwkundige invulling. Aan de dijkweg zijn slechts enkele losstaande huizen gesitueerd. Daardoor ontstaan diepe inspringingen tussen de huizen, die doorlopen tot aan de kleinschalige bebouwing van de Binnenbuorren. Een verzwakking van het ruimtelijk beeld aan de Hegedyk vormt verder het sterk in karakteristiek afwijkende hoekpand bij de Skoallestrjitte.

De zuidelijke terphelft is slechts ten dele, voornamelijk langs de randen, bebouwd. Een afzonderlijk gebiedje wordt gevormd door de Haven. De combinatie van opvaart, stenen havenfront, op de Haven georiënteerde bebouwing en een driehoekig haventerreintje resulteren in een ruimtelijk beeld waarin de historische functie goed herkenbaar is.

Vanaf de Haven strekt de bebouwing zich langs de zuidzijde van de Buorren via het buitengasthuis uit naar het binnengasthuis aan de Hegedyk. Het binnengasthuis is vrij eenvoudig van opzet, qua stijl is het te vergelijken met het buitengasthuis. De woningen zijn gegroepeerd rond een praktisch rechthoekig binnenpleintje. Een gebeeldhouwde zandstenen ingangspoort vormt aan de oostzijde de hoofdtoegang. Het aan de Hegedyk gelegen gedeelte van de bebouwing is gericht op het open, van oorsprong buitendijkse gebied. Samen met het aanwezige hoogteverschil ontstaat hierdoor een waardevolle, ruimtelijk en structureel karakteristieke situatie. Ook aan de Hegedyk, maar duidelijk apart gelegen van de overige bebouwing, bevindt zich de Heringa-state. De state heeft zijn huidige uiterlijk verkregen bij een ingrijpende restauratie begin deze eeuw. Daarbij is ernaar gestreefd de 16de-eeuwse staat te reconstrueren. Het complex toont daardoor een beeld zoals dat ook herkenbaar is op oude afbeeldingen van states: een hoofdgebouw met twee vleugels die, te zamen met de poort en muren een plein omvatten. Daaromheen liggen een omgrachting, tuinen en boomgaarden. Daarmee vertegenwoordigt het gehele

complex als een der weinig overgebleven gave states een belangrijke cultuur-historische waarde, een waarde die nog wordt verstrekt door de samenhang met de gasthuis en de dorpsstructuur. De onbestrate Slotleane verbindt de state met de Buorren. Aan de slotzijde vormt een forse houten schutting een visuele afsluiting van het state-terrein. Aan de zuidzijde vormt de langs de ringweg gelegen Bockma-zathe een markante scheiding tussen de open terpruimte en het aangrenzende agrarische landschap. Daarnaast zijn juist door het ontbreken van verdere bebouwing visuele verbindingen gebleven met het buitengebied. Karakteristiek is vooral de contrastwerking tussen het bebouwde en met bomen omzoomde state-complex en het daaraan grenzende open gebied. In historisch-ruimtelijk opzicht van belang zijn de visuele relaties tussen het dorp en het buitengebied rond de zuidelijke terphelft. De nieuwe autosnelweg vormt daarbij een belangrijke ruimtelijke begrenzing.

Begrenzing van het aangewezen gebied

Het gebied waarop de aanwijzing van Marssum als beschermd dorpsgezicht betrekking heeft omvat de gehele terp vanwege de sterk samenhangende onderdelen van de ruimtelijke structuur van de terpnederzetting, uit welke de historische karakteristiek is af te lezen. Daarnaast is, vanwege haar beeldbepalend karakter, een deel van het open buitengebied dat aan de zuidzijde de terp omsluit tot het te beschermen gebied gerekend.

De exacte begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op bijgevoegde kaart, nummer 139.

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij voor het beschermingsbelang als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

Dat behoeft veranderingen niet uit te sluiten maar kan basis zijn voor een ruimtelijke ontwikkeling die recht doet aan de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Boersma, J. W. (samenstelling).
Terpen, mens en milieu. Haren, 1970.

Hartsema, D.
Menaldumadeel; 2000 jaar leven in een Friese grietenij. Buitenpost, 1981.

Rienks, K. A. en Walther, G. L.
Binnendijken en Slieperdijken yn Fryslan. 2 dln. Leeuwarden, 1984 (facsimile herdruk van 1954).

Santema, O. en Ypma, Y. N. (eindred.)
Skiednis fan Menameradiel. Ljouwert, 1972.

Waringa, N. J.
Heringa-State en Popta-Gasthuis te Marsum bij Leeuwarden'. Buiten, (1912) 498-501, 510-513, 522-525.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

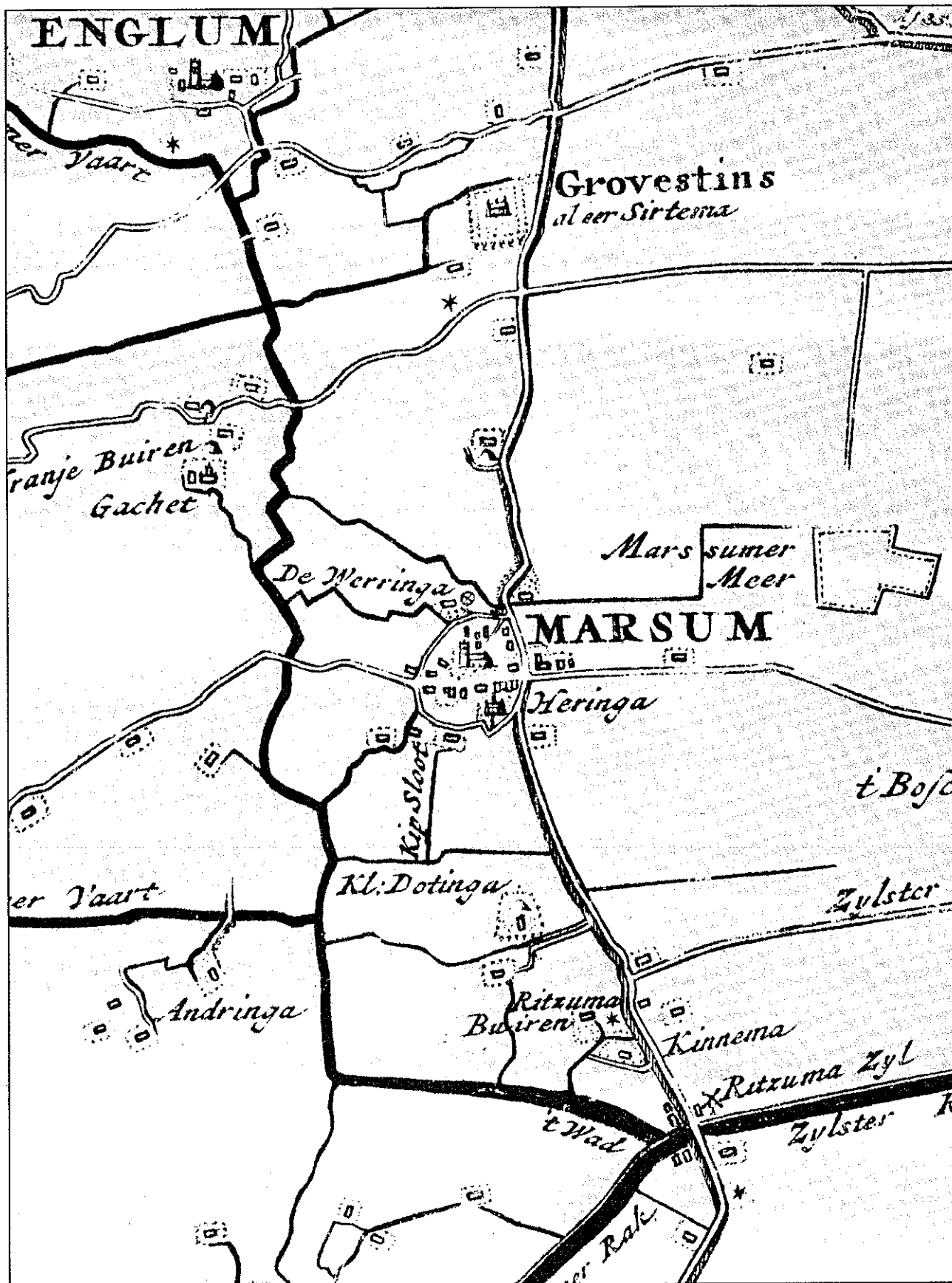
Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek:
Drs. A.L. Vernooij, Amsterdam.

Foto's:
Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn (afb. 2);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist (afb. 1, 3, 4);
Topografische Dienst, Emmen (omslag).

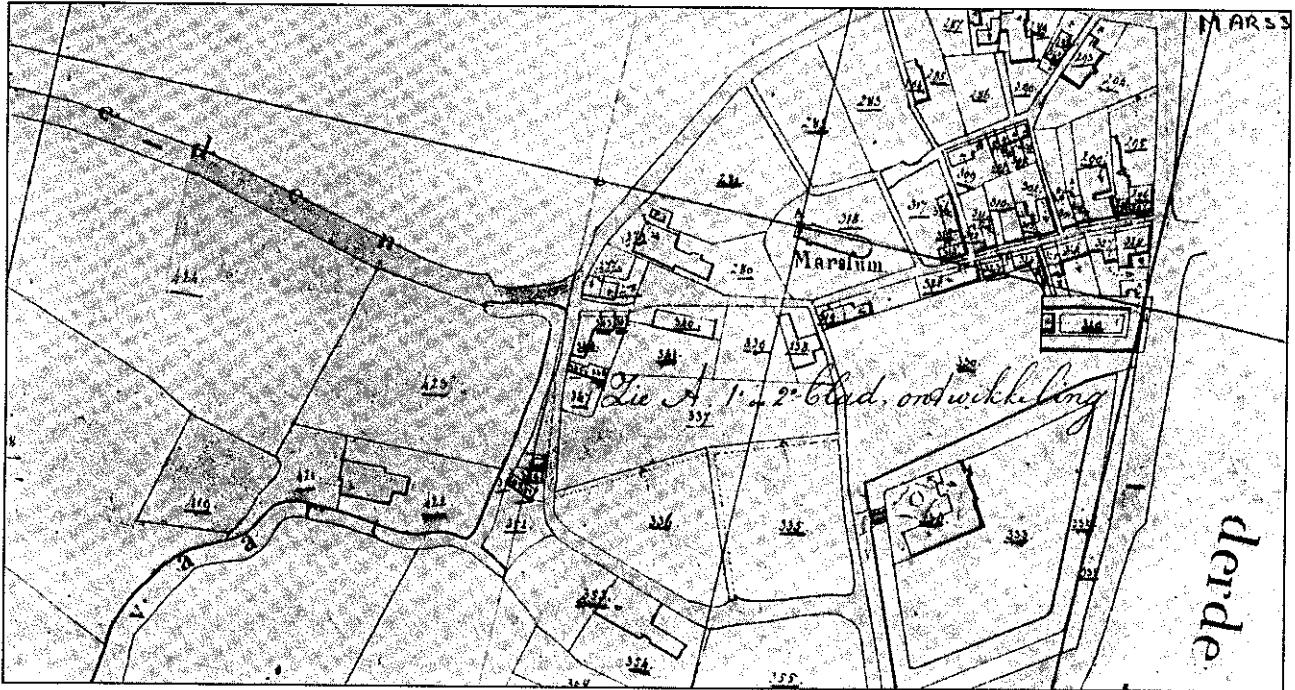
Kaart:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 99 80.
Onder vermelding van bestelnummer of ISBN 90 346 1154 X.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

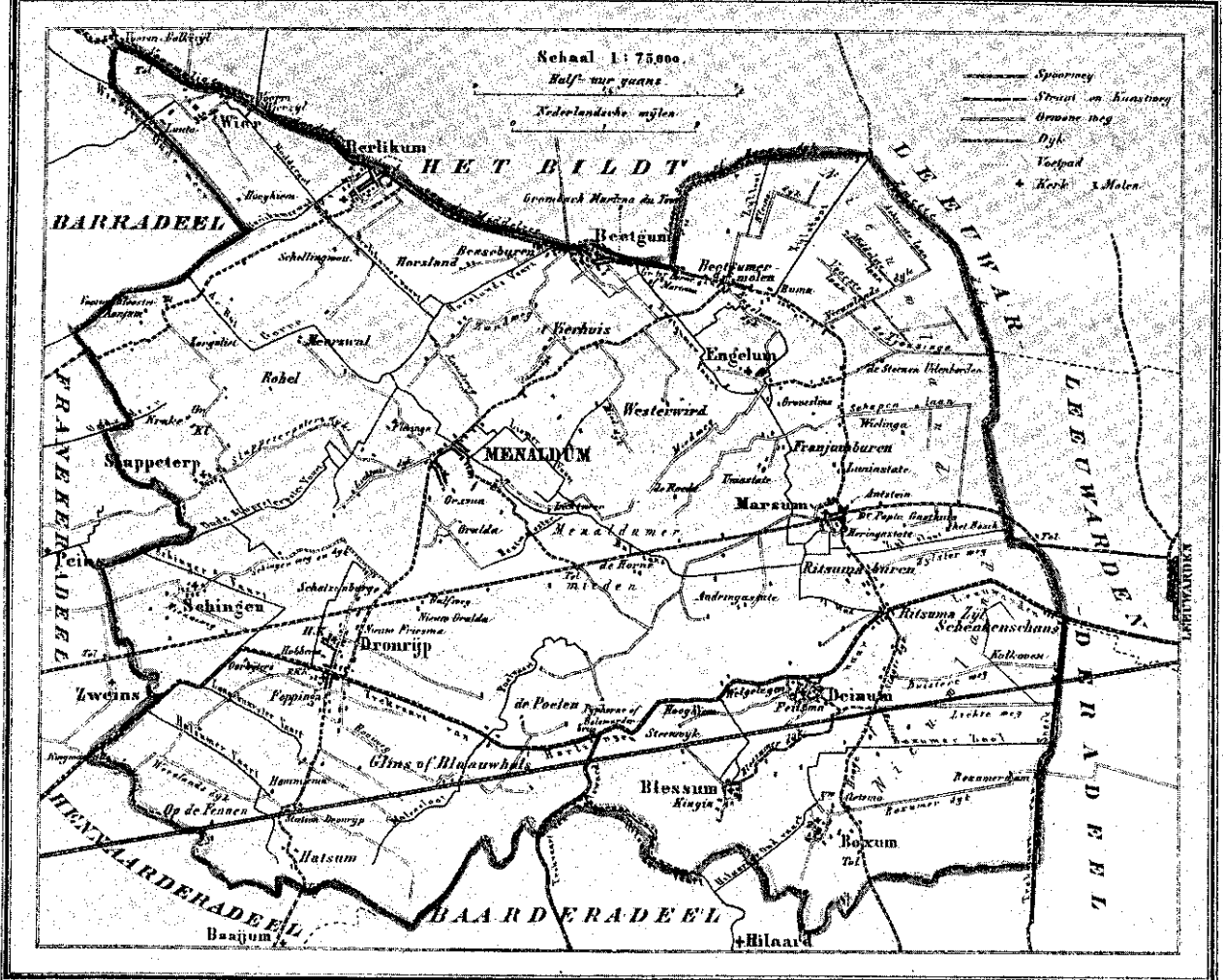
Afb. 1. B. Schotanus à Sterringa, Uitbeelding der Heerlijkheit Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1714), grietenij Menaldumadeel, fragment.

Afb. 2. Kadastraal Minuutplan gemeente Menaldumadeel, circa 1822, fragment.

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1862), blad 5, fragment.

778.5 Buiders. 9199 Inwoners.

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Afb. 4. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1866, provincie Friesland, gemeente Menaldumadeel.

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

MARSSUM, gemeente Menaldumadeel

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Marssum als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de raad van de gemeente Menaldumadeel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Marssum aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. De gemeenteraad deed daarbij het verzoek een tweetal woningen aan de noordoostzijde van de hoek Ljouwerterdyk- Bitgumerdyk aan het beschermde dorpsgezicht toe te voegen. In verband daarmee is de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht enigszins gewijzigd ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988". De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

W
E L
Z I J N
V O L K S
G E Z O N D
H E I D E N
C U L T U U R

Kenmerk

Rijswijk

162512

's-Gravenhage

0 4 OKT. 1991

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

EN

DE MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER

OVERWEGENDE

dat de terpnederzetting Marssum, ontstaan aan de rand van de voormalige Middelsee in de provincie Friesland, in de loop der tijd van een van oorsprong agrarische vestiging is uitgegroeid tot een dorp met verzorgende en bijzondere functies,

dat deze historische ontwikkeling herkenbaar aanwezig is gebleven in de huidige ruimtelijke structuur, opgebouwd uit kleinschalige en dichte dorpsbebouwing rond het centrale hooggelegen kerkterrein, open terreinen met boerderijen en bijzondere bebouwingselementen, waaronder het Poptaslot, op de zuidelijke terphelpt en een ringweg aan de voet van de terp, die aansluit op de voormalige Middelseedijk,

dat de historische karakteristiek wordt ondersteund door de kenmerken van de bebouwing en van de onbebouwde ruimte, terwijl de relatie van het dorp met de aangrenzende open gebieden in de voormalige Middelsee en bij de Haven daaraan een belangrijke bijdrage levert,

dat het gebied mitsdien een beeld oplevert dat van algemeen belang is vanwege zijn schoonheid en zijn ruimtelijke structurele samenhang;

Voorts overwegende dat voor het gebied geen bestemmingsplan van kracht is, waardoor in voldoende mate recht wordt gedaan aan de omschreven historische karakteristiek;

Gelet op artikel 35 en artikel 36 van de Monumentenwet 1988;

Gehoord de raad van de gemeente Menaldumadeel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Raad voor het Cultuurbeheer en de Rijksplanologische Commissie;

BESLUITEN

Het gebied in de gemeente Menaldumadeel zoals is aangegeven op de bij dit besluit behorende tekening nr. 139 en zoals is omschreven in de toelichting bij dit besluit, aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht in de zin van artikel 1, onder g, van de Monumentenwet 1988;

de termijn voor het vaststellen van een ter bescherming strekkend bestemmingsplan als bedoeld in artikel 36, eerste lid, van de wet vast te stellen op drie jaar, te rekenen vanaf de datum van dit besluit.

Van dit besluit, waarvan mededeling zal worden gedaan in de Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Raad voor het Cultuurbeheer, de raad van de gemeente Menaldumadeel, Gedeputeerde Staten van Friesland en de Rijksplanologische Commissie.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

Drs. H. d'Ancona

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,

J.G.M. Alders